

Quo vadis, eesti haridus?

Maris Laan

Eestlased on hariduseusku rahvas. Juba 17. sajandil pani eestirootslane Bengt Gottfried Forselius aluse eesti talurahvakoolide võrgustikule, õpetajate koolitusele ja eestikeelse aabitsa laiemale levikule. 17. sajandi lõpuks tegutses praeguse Eesti alal vähemalt 60 kooli. Maarahva haridusejanu oli nii suur, et seda algatust ei kõigutanud oluliselt ei riigikorra vahetus ega sõjad. Juba 200 aastat tagasi oli Eesti- ja Liivimaal kooliharidus kaheastmeline (valla -ja kihelkonnakoolid) ja kohustus asutada kool iga 1000 elaniku kohta.

19. sajandi lõpuks oli enamik eesti rahvast kirjaoskajad. Koolitalved olid loomulik osa nii talupoiste kui -tüdrukute lapseõlvest, perede võimaluste piires jätkati ka õppimist linnakoolides. Õpetaja amet oli au sees ja „maa sool“ oli ühiskonnas kõrgelt tunnustatud. Ilma üldrahvalikult kättesaadava hariduseta oleks meie iseseisvuspüüded kulgenud hoopis raskemalt ja kauem. Rahvast ühendas ja meie isemõtlemisele aitasid kaasa juba 19. sajandi keskel välja antud eestikeelsed ajalehed ja muu kirjastõna.

Sajandid on möödunud, aga eestlaste suhtumine hariduse tähtsusesse ei ole muutunud. Pea kõik lapsevanemad mõistavad, et kvaliteetne haridus on parimaid investeeringuid, mida laps saab kaasa oma iseseisvaks eluks. Kõik muu võib muutuda, aga omandatud teadmised, innovaatiline ja avar mõtlemisvõime, õpiharjumused ja mõttekaaslased koolist saadavad ja toetavad sind elu lõpuni. Igal kevad toob kaasa kõvad konkursid pingeridades parimateks nimetatud Eesti koolidesse kõigil astmetel. Tung ülikoolidesse on kordades suurem, kui meie õppejõud suudavad soovijaid õpetada. Üha rohkem on peresid, kes on nõus maksma kümneid tuhandeid või rohkemgi, et laps saaks õppida mõnes tasulises maailma tippülikoolis.

Me ei väärtusta ehk piisavalt üht meie ühiskonna enamikule loomulikuna tunduvat mõtteviisi – hariduse ühetaoline tasuta kättesaadavus kõigile soovijatele, sõltumata elukohast, perekondlikust või sotsiaalsest taustast. Lisaks veel laste huviharidus, mida sageli toetavad omavalitsused või õhinapõhised õpetajad. Maailmas on mitmeid arenenud riike (mitte ainult arengumaid), kus hariduse kättesaadavus on ajalooliselt sõltunud ja sõltub ka praegu tugevalt pere sotsiaalsest taustast ja klassist, elukohast ja muidugi rahakotist. Nendes kogukondades on hariduseta, kodutute ja perspektiivideta inimeste hulk tõusuteel ja enamiku puhul on see „surnud ring“, eriti kui legaalsed ja illegaalsed mõnuained on lihtsalt kättesaadavad.

Ei tohi mitte mingil juhul lõhkuda seda, mis meil Eestis on seni hästi korraldatud. Meie noored astuvad ellu laiade teadmise ja silmaringiga. Olles ise Tartu Ülikooli õppejõud, on tore kogeda, et õppima jõuavad motiveeritud noored kogu Eestist, sõltumata sotsiaalmajanduslikust taustast, ema-isa haridustasemest või emakeelest. Hariduse kättesaadavus määrab paljuski inimese elukäigu ja järgmiste eluotsuste tegemise võimalusi.

TEADLASE PILGUGA

Meie noorte haridustase, kriitiline mõtlemisvõime ja innovaatilised ideed, laiemalt maailmas toimuva tunnetamine ja sellega suhestumine on Eesti riigi tulevikule määrava tähtsusega. Et igal tasandil ja valdkonnas jätkuks ka edaspidi pühendunud teadjaid-oskajaid ning tehtaks tarku ja ettenägelikke otsuseid, on riigi investeeringud haridusse ja selle kandjatesse võtmetähtsusega.

Iga väike laps peab saama võimaluse käia kodukohale lähedases koolis, nii nagu 100 aastat tagasi. Väikeste maakoolide sulgemise kõige otsesem tagajärg on hariduse ebavõrdne kättesaadavus, noorte perede lahkumine ja vaimse ärksuse allakäik neis piirkondades.

On uskumatu, et 21. sajandil on osade Virtsu laste igapäevane koolitee praamiga Muhu saarele, ja seda iga ilmaga. See ei ole kuidagi jätkusuutlik ja lapsi võrdselt kohtlev lahendus. Fookus peaks liikuma hoopis sellele, mida saab riik ja omavalitsus ära teha, et toetada noorte perede kolimist tõmbekeskustest kaugemale. Selle kaudu saab kasvatada koolilaste arvu ja ergastada elu igas Eesti maanurgas.

Tunnen heameelt, et hoolimata hiljutistest ärevatest sõnumitest on järgmise aasta eelarves nii õpetajate palgatõus kui ka kõrghariduse ja teaduse rahastuse ühiskondlikust leppesest kinnipidamine. Eesti teadus on oma mitmekesisuses ja rahvusvahelises tundes paremas vormis kui ei kunagi varem. Usaldus teadlaste suhtes on elanikkonnas kõrge ja üha enam on nad kaasatud ka päevakajaliste ühiskondlike teemade lahendamisse. Eesti umbes 5000 teadlast ja õppejõudu kõigist valdkondadest nii avalikus kui erasektoris loovad päevast päeva lisandväärtust mitte ainult järgmisele põlvkonnale emakeelse kõrghariduse andmisel ja teadustöö viljelemisel, vaid ka meie väikese riigi nähtavuse tõstmisel rahvusvahelisel areenil.

[Ilmunud ajalehes Postimees 23. septembril 2023](#)